

Cap de Creus

COMARCA:	Alt Empordà	
SUPERFÍCIE:	19.086 ha	
MUNICIPIS:	La unitat inclou, parcial o integrament, els següents municipis: Cadaqués, Colera, el Port de la Selva, Garriguella, la Selva de Mar, Llançà, Palau-saverdera, Pau, Portbou, Rabós, Roses i Vilajuïga	
PAISATGE D'ATENCIÓ ESPECIAL:	Aquesta unitat comprèn part del Paisatge d'Atenció Especial del litoral de Girona	

Figura 6.1: La cala Culip.

Trets distintius

- Un litoral rocós amb grans penya-segats, articulat per cales i petites badies. El color gris i negre dels afloraments rocosos té una textura i un cromatisme que contrasta amb el blau del mar.
- Muntanya mediterrània caracteritzada per relleus de poca alçada. La baixa densitat de la cobertura vegetal de molts sectors i el fet que els afloraments rocosos siguin continus fa que la rica constitució geològica condicioni directament el paisatge.
- Una vegetació caracteritzada per grans extensions de brolles com a resultat de l'efecte dels incendis repetits.
- Un paisatge agrícola de vinyes i oliveres, vinculat a les construccions de pedra seca, que va ser important en el passat i que actualment s'està recuperant.
- Els principals nuclis de població es localitzen a la costa. Alguns d'ells, de caràcter mariner, com Cadaqués i el Port de la Selva són avui importants centres turístics. Les seves façanes es caracteritzen pel predomini del color blanc.
- La tramuntana és un element sempre present en el paisatge del Cap de Creus i el condiona.
- Una xarxa d'infraestructures viàries poc modificada al llarg del temps i formada per carreteres estretes i sinuoses que ressegueixen la topografia de les muntanyes.

Principals valors en el paisatge

- Les formacions geològiques i les comunitats de vegetació litoral.
- El nucli antic de Cadaqués.
- El valor estètic de la combinació que formen el mar i les roques a les cales.
- Les restes megalítiques i els elements del patrimoni rural: barraques de vinya, murs de pedra seca, etc., escampats arreu.
- El monestir de Sant Pere de Rodes.
- El recorregut marítim de Cadaqués que, tret de les zones de platja, ressegueix el mar de manera molt pròxima.
- El valor històric i simbòlic de l'espai fronterer de Portbou.

Figura 6.2: Cala Portaló.

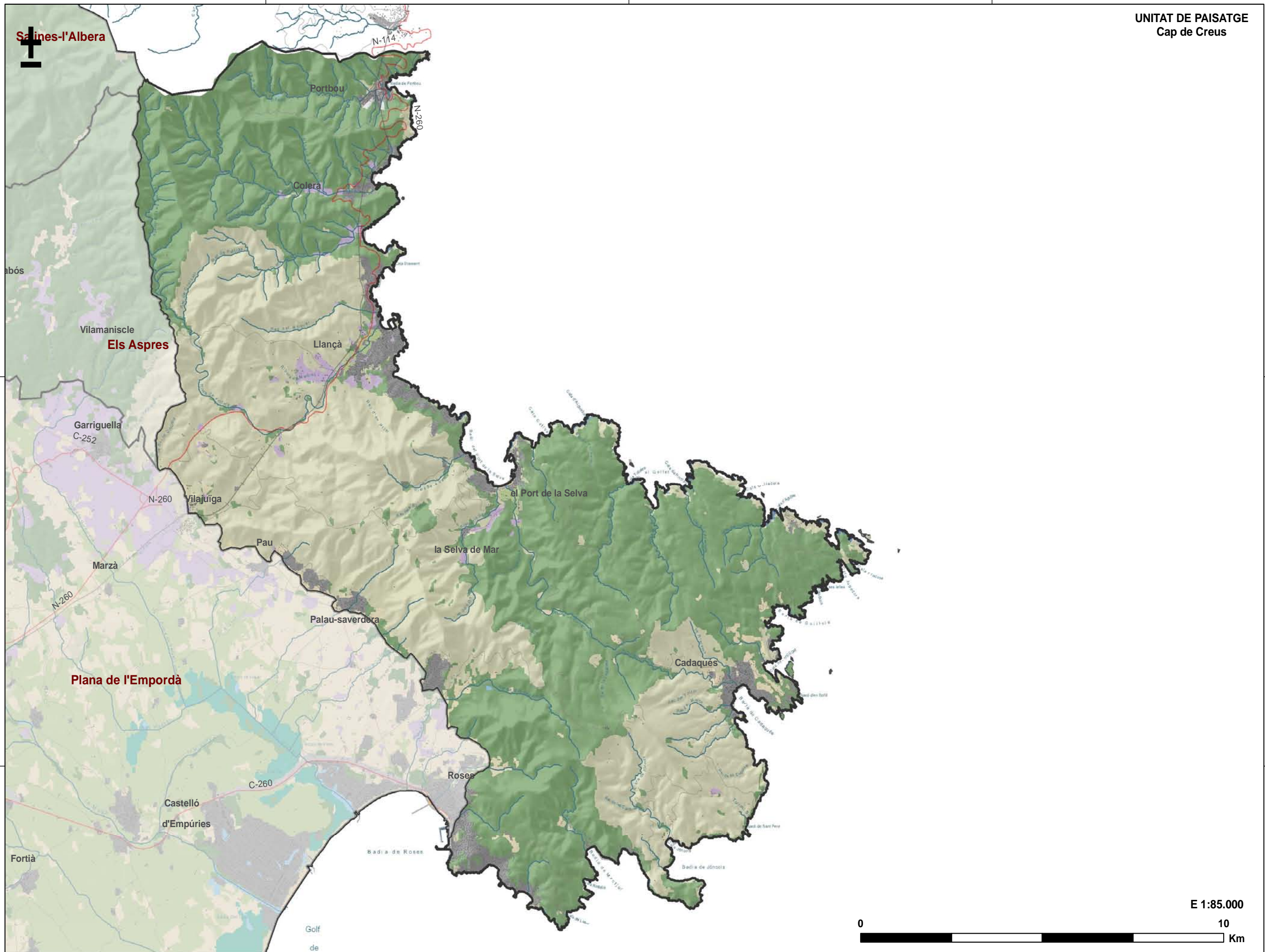
Figura 6.3: Monestir de Sant Pere de Rodès.

Figura 6.4: La roca S'Àguila del pla de Tudela.

Figura 6.5: La badia del Port de la Selva.

E 1:85.000

510000

520000

530000

4690000

4690000

4680000

4680000

510000

520000

530000

Elements naturals que constitueixen el paisatge

Les darreres estribacions de la serra de l'Albera, la serra de Rodes i el cap de Creus, formen una unitat de paisatge relativament homogènia que es correspon amb la part més oriental dels Pirineus axials catalans. Els relleus del Cap de Creus suposen així mateix el tancament natural pel nord-est de la plana empordanesa. El cap de Creus és un dels paisatges litorals catalans que presenten menor grau d'antropització, i constitueix un dels espais paisatgístics més fascinants de Catalunya.

Dins del Cap de Creus es poden distingir dos espais ben diferenciats: d'una banda l'extrem oriental del massís de l'Albera i de l'altra el conjunt format per la serra de Rodes i el que és el Cap de Creus estrictament. Els dos espais es connecten a través del coll de Canyelles. A la carena pirinenca es troba el punt més elevat, el Puig d'e'n Jordà (757 m). El Puig de Tarabaus (697 m) i el Querroig (637 m) són els dos altres cims culminants. Tots tres es troben a la carena que fa de frontera amb França i connecten geogràficament i paisatgísticament el nord de Catalunya amb Cervera, Banyuls i Cotlliure. A la zona central del Cap de Creus, a l'entorn de la serra de Rodes, es troben altres cims notables: Sant Salvador Saverdera (670 m) i el Puig de Queralbs (621 m). Més a l'est hi ha l'emblemàtic cim del Pení (606 m) que separa el paratge de Cadaqués del de Roses.

El relleu del Cap de Creus està constituït per materials paleozoics del Pirineu, afectats per la tectònica i el metamorfisme hercinians. La baixa

densitat de la cobertura vegetal de molts sectors i el fet que els afloraments rocosos siguin continus fa que la constitució geològica condicioni directament el paisatge. Els materials paleozoics només estan recoberts per dipòsits quaternaris en alguns fons de vall i rarament en algun vessant. Aquests dipòsits sedimentaris de materials fins, han estat secularment aprofitats per l'establiment dels principals assentaments i explotacions agrícoles. La diferent composició litològica també afavoreix processos d'erosió diferencial. Les roques més resistents a l'erosió són els esquistos i les pegmatites del litoral nord, les calcàries del cap de Norfeu i les granodiorites de Roses.

La riquesa geològica extraordinària del Cap de Creus queda palesa amb la inclusió de múltiples espais dins l'inventari d'espais d'interès geològic de Catalunya. Els més rellevants, per l'extensió que ocupen, l'interès científic i les conseqüències que tenen pel paisatge, són:

- La geozona del Paleozoic del Cap de Norfeu: situada a l'extrem sud del Cap de Creus, el seu interès rau en l'alternança de roques calcàries marmoritzades, gresos, marbres i pissarres. La gran riquesa litològica proporciona una morfologia i alternança cromàtica singulars.

- Les Sorres de les Cavorques al Port de la Selva: acumulacions de sorres a la vall de la riera de Romanyac, producte de la persistent acció del vent.

- L'extrem oriental de la península del Cap de Creus: un paisatge condicionat de forma gairebé exclusiva per la geologia, format per ro-

ques metamòrfiques i granítiques. L'alternança de diferents materials i el seu modelat fan d'aquest espai un valor patrimonial d'interès científic reconegut a nivell internacional.

- El gneis del Port de la Selva: al Port de la Selva s'hi troba un aflorament de gneis del sòcol paleozoic que és un dels afloraments de roques més antigues de tot Catalunya. La seva presència és un recurs didàctic per a la comprensió dels processos geològics endògens.

- El puig d'es Quers: sèries de pissarres i quarsites intercalades amb roques volcàniques.

El sistema hidrogràfic consta d'un seguit de petites conques drenades per rieres i torrents de règim pluvial i cursos no permanents. Les rieres més importants són la de Portbou, la de Molinars i la de la Valleta. La riera de Portbou neix a prop del coll d'Empedrats i desemboca al mar a la badia homònima. En el seu traçat hi ha un petit embassament, construït en època franquista per tal d'assegurar el subministrament d'aigua al municipi. La riera de Molinars transcorre canalitzada en una part del seu recorregut.

El litoral forma platges petites, recollides, sovint de còdols i graves o de sorra de color de pols de plom. Les aigües són netes i d'un blau vivíssim. Cala Montjoi, cala Jóncols, cala Jugadora, la badia de Cadaqués, la badia del Port de la Selva, la platja de Garbet i la badia de Portbou són alguns dels espais de costa baixa més coneguts. Als sectors de costa alta destaquen nombrosos llocs individualitzats per la morfologia del paisatge. Els més emblemàtics se situen a l'extrem oriental: l'illa de Portlligat, amb clares connotacions dalinianes, la Punta del cap de Creus, el punt més oriental de la Península Ibèrica, i el cap de Norfeu.

El clima presenta característiques pròpies de les terres mediterrànies de baixa altitud. Les temperatures mitjanes anuals que es donen a la façana marítima: 17°C al Port de la Selva, per exemple, són lleugerament superiors a les enregistrades a la resta de la comarca. Les precipitacions ronden els 600 mm anuals, concentrades especialment a les estacions de primavera i tardor.

La tramuntana és el fenomen atmosfèric més emblemàtic del Cap de Creus, i que condiciona en bona part la lògica dels assentaments humans i algunes de les tècniques arquitectòniques emprades. Els seus efectes es deixen notar també en la distribució de la vegetació. A la costa provoca que les espècies de caràcter halòfil s'estenguin en una franja més ampla com a resultat del transport d'aerosols salins per part del vent. La força del vent provoca també creixements aerodinàmics de molts dels vegetals llenyosos propers a la costa. Els llevants són menys freqüents però responsables de bona part de les precipitacions, especialment a la primavera i a l'estiu.

Figura 6.6: El paisatge vegetal de l'interior del cap de Creus està caracteritzat per la gran extensió que hi prenen les brolles.

Figura 6.7: Grans penya-segats a la costa nord, entre Portbou i Colera.

La vegetació espontània recobreix bona part de la superfície del Cap de Creus. Els sòls prims i la recurrència dels incendis forestals ha provocat que els boscos ocupin molt poca extensió. El pi blanc (*Pinus halepensis*) s'estén formant petites bosquines en alguns espais propers al litoral i l'alzina surera (*Quercus suber*) es desenvolupa en claps aïllats a les parts més interiors. Les brolles constitueixen el tipus de vegetació més estès. Les espècies més abundants en el paisatge són les estepes (*Cistus salviifolius* i *Cistus albidus*), els brucs (*Erica arborea*), el llentiscle (*Pistacia lentiscus*) i el càdec (*Juniperus oxycedrus*). En els fons de vall i a les vores dels cursos d'aigua hi ha boscos de ribera amb salzes (*Salix alba*), àlbers (*Populus alba*) i pollancre (*Populus nigra*) i en alguns sectors com a les ribes de la riera de la Valleta, fins i tot verns (*Alnus glutinosa*). També hi ha bardisses amb aloc (*Vitex agnus-castus*).

Pel que fa a la fauna les espècies més interessants són la tortuga mediterrània (*Testudo hermanni*), la serp blanca (*Elaphe scalaris*), l'àliga cuabarrada (*Hieratus fasciatus*), l'àliga marcenca (*Circaetus gallicus*), el falcó pelegrí (*Falco peregrinus*) i el duc (*Bubo bubo*). Pel que fa a les aus marines es troben diverses espècies de gavines (*Larus sp.*), el corb marí emplomallat (*Phalacrocorax aristotelis*), les bàldrigues (*Puffinus sp.*), els xatracs (*Sterna sp.*) i el mascarell (*Sula bassana*). D'entre els mamífers, els que estan més estesos són el senglar (*Sus scrofa*) i el cabirol (*Capreolus capreolus*).

Evolució històrica del paisatge

L'ocupació humana del Cap de Creus és relativament antiga. Hi ha indicis documentats de la presència humana des del Paleolític superior. Les restes més antigues es localitzen a la cova del Cau de les Guilles, a Roses. La millor mostra de l'antiga presència humana és la cultura dolmènica. D'entre els nombrosos dòlmens que es troben al Cap de Creus destaca el dolmen de la Creu d'en Cobertella, amb una llosa que cobreix la sala de 5,70 x 4,15 m, fet que el converteix en el més gran de Catalunya. Altres dòlmens coneguts i de dimensions rellevants són els de la vinya del Rei, del Garrollar, de la Talaia, de les Ruïnes, de la Carena, d'en Caselles i de la Sureda.

Malgrat la gran quantitat de dòlmens, localitzats sobretot al sector sud, les poques oportunitats que ofereix el massís al desenvolupament agrícola va fer que restés poc humanitzat durant molts segles. En època visigoda i carolíngia, les incursions dels cabdills musulmans van convertir el cap de Creus en una zona de refugi.

Durant l'edat mitjana bona part del Cap de Creus va formar part dels dominis del comtat de Peralada. En època feudal només va prosperar un petit nucli estable, Santa Creu de Rodes, que va créixer a redós del monestir de Sant Pere. El monestir de Sant Pere de Rodes, fundat el segle IX, tingué un gran creixement durant els segles XI i XII. El desenvolupament, les successives reformes del monestir i la fundació del poble feren necessari l'acondicionament dels terrenys dels entorns per a l'agricultura. Progressivament, als ports naturals de la zona es van desenvolupar petits nuclis de pescadors, com ara Cadaqués o el Port de la Selva. Els atacs dels pirates van condicionar en bona mesura els assentaments humans des de la segona meitat del segle XV fins ben entrat el segle XVIII. El nucli que va rebre més atacs fou Cadaqués, organitzat, en forma de vila closa, al voltant de l'església.

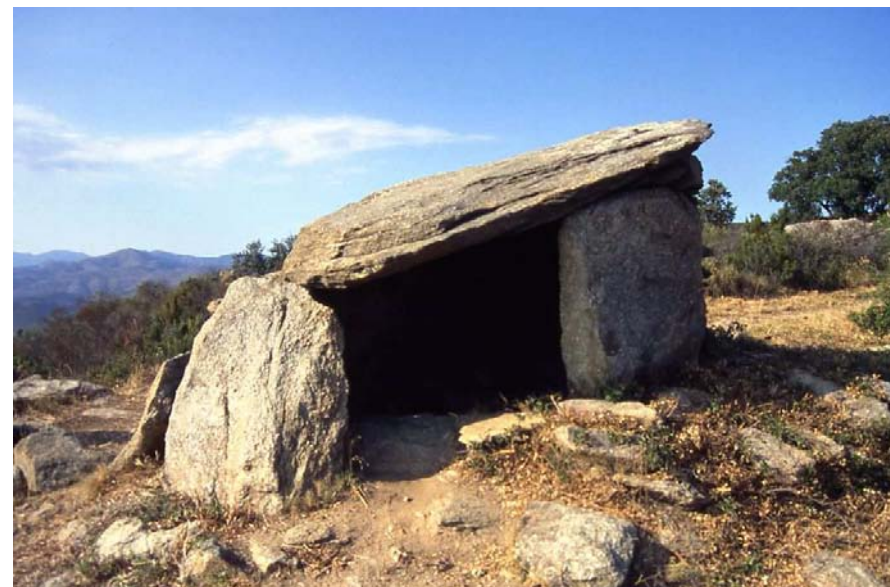

Figura 6.8: Dolmen de la Creu d'en Cobertella, testimoni de una ocupació humana des d'antic.

Figura 6.9: Portbou el 1945.

A partir del segle XVIII, la disminució de les ràtzies dels pirates va permetre que Cadaqués, la Selva de Mar, el Port de la Selva, Llançà i Colera tinguessin un gran creixement demogràfic. Ja al segle XIX, el creixement de Portbou va anar lligat a l'acord entre els governs espanyol i francès del 1864, que establia la interconnexió ferroviària entre els dos països a través de Portbou i Cervera.

El sistema constructiu de la pedra en sec era el que definia el paisatge del Cap de Creus, i estava basat en l'aixecament de murs simples i murs dobles amb l'interior de pedra menuda (rabló). La formació de les feixes per poder plantar-hi vinya o olivera, amb les seves rampes, les escales, els molls de càrrega i les agulles de desguàs, va redefinir totalment el paisatge. Aquests van esdevenir un exemple de la lluita dels pagesos per aconseguir establir petites parcel·les de conreu en els vessants inclinats de sòl magre i pedregós, això és, per vèncer els condicionants i colonitzar un ambient marcadament difícil. No obstant, l'episodi de la fil·loxera va marcar enormement l'evolució del paisatge. L'extensió inicial de la plaga, a França, va esperonar el creixement de la vinya pels aspres i costeruts vessants del Cap de Creus, gràcies a un enorme treball d'abancament amb murs de pedra en sec. L'arribada de la fil·loxera, el 1877, va significar l'abandonament de molts conreus i la revegetació dels vessants en moltes àrees. D'altra banda, es van desenvolupar algunes explotacions mineres, com és el cas de la pedrera de quars del mas de Sala, a Cadaqués o la mina de ferro de la muntanya Negra, al Port de la Selva.

Un altre episodi important que va implicar un canvi important, és l'establiment del Cap de Creus com a zona d'estiueig, sobretot a la segona meitat del segle XX, quan el turisme va experimentar un creixement important. No obstant, la condició aïllada i poc favorable a l'assentament de les activitats humanes del Cap de Creus va mantenir

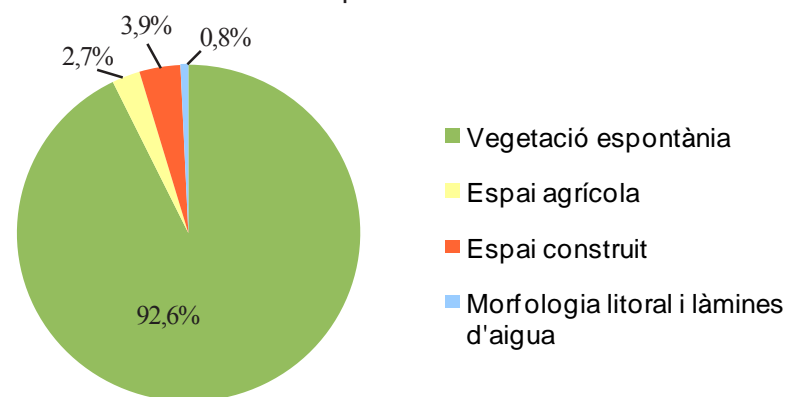
aquest sector al marge dels grans desenvolupaments urbanístics del turisme de masses. Ara bé, diverses urbanitzacions residencials van ocupar les cales Canyelles i Montjoi, al municipi de Roses, així com els dos vessants de la serra de Rodes (Llançà, Port de la Selva, Vilajuïga, Palau-saverdera i Pau). Destaca també el denominat *Club Méditerranée*, un complex residencial turístic de 200 ha, situat prop del cap de Creus, al municipi de Cadaqués. El 2006, el Ministeri de Medi Ambient el va adquirir amb la voluntat d'enderrocar-lo i integrar-lo al Parc Natural del Cap de Creus. El creixement residencial va reprendre a mitjans de la dècada de 1980 segons un model residencial de baixa densitat per a un segment de renda mitja i alta. En alguns casos, les noves extensions van començar a prendre com a referència els materials (esquistos) i les games cromàtiques del lloc. Ara bé, el sobredimensionament respecte als nuclis preexistents va encetar un procés de dilució del perfil característic dels nuclis costaners, com ara Cadaqués o Port de la Selva.

Paisatge actual

L'estructura del relleu és un dels principals condicionants del paisatge del Cap de Creus. La diferent composició litològica i l'acció mecànica dels agents erosius: el mar i el vent, bàsicament, són els factors responsables del modelat.

La vegetació espontània s'estén per més del 90% del Cap de Creus. Cal tenir en compte, però, que la presència de la tramuntana ha provocat que en molts indrets la vegetació presenti poc desenvolupament i hi predominen les formacions arbustives i herbàcies. Per altra banda, en molts sectors són encara presents les conseqüències dels últims incendis forestals: predomini de les brolles i els prats secs, i troncs dels arbres ennegrits pel foc.

Actualment, les zones agrícoles ocupen espais residuals a l'entorn dels municipis i els fons de vall. Les vinyes es localitzen a la perifèria de Llançà, a l'entorn de la riera de la Valleta, on hi ha la principal zona agrícola, si bé aquests espais estan en clara regressió producte de l'expansió urbanística del municipi.

Grans usos i cobertes del sòl.

Font: Elaboració pròpia a partir de la cartografia d'usos i cobertes del sòl (ICC)

Figura 6.11: L'estació internacional de Portbou.

A la costa nord hi ha Colera i Portbou. Colera és un antic nucli mariner que avui s'ha convertit en un punt on es concentra un turisme de caràcter familiar. La presència del viaducte ferroviari que travessa el poble de sud a nord marca el seu paisatge urbà. Al seu torn, també Portbou és un poble marcat per la presència del tren. L'estació actual, inaugurada l'any 1929, té unes dimensions excessives respecte el poble, fet que s'explica pel fet que és una estació de caràcter fronterer.

Llançà és, amb prop de 5.000 habitants, el poble més gran del Cap de Creus. Les limitacions que imposa un relleu molt abrupte a la construcció segurament ha dificultat el fet que es produís un creixement urbanístic amb la mateixa intensitat que s'ha donat a d'altres indrets de la costa gironina. El poble del Port de la Selva ocupa el fons de la badia homònima. La dinàmica urbanitzadora no ha afectat el Port de la Selva amb la mateixa intensitat que a d'altres pobles de la Costa Brava, ja que no hi ha edificis que destaquen respecte als altres, ni per l'alçada, els cromatismes o els materials utilitzats. Tot i això existeixen diverses urbanitzacions que s'estenen per la perifèria tot seguint la costa i formant un continu entre Llançà i el nucli del Port de la Selva. També cal destacar el nucli singular de la Selva de Mar, l'únic poble interior del Cap de Creus, que no presenta creixements importants, tret d'un grup de cases adossades situades a l'entrada del poble.

Cadaqués és un dels pobles més ben conservats de la Costa Brava. La localització al fons d'una estreta vall oberta al mar i envoltada per uns vessants costeruts que una carretera sinuosa ha de superar per arribar-hi, li ha proporcionat un cert aïllament que ha contribuït en part al manteniment dels seus valors originals. La imatge de les seves ca-

ses blanques apinyades al voltant de l'església de Santa Maria, ha estat representada en infinitat de quadres, tant de pintors consagrats com d'aficionats, i és una de les mostres més singulars del paisatge litoral mediterrani català.

A l'extrem meridional del Cap de Creus, en els vessants del puig Rom i a les platges de Canyelles i l'Almadrava s'hi han estès tot un conjunt d'urbanitzacions satèl·lits de la ciutat de Roses.

Relacionat amb les infraestructures viàries, el Cap de Creus gaudeix d'una xarxa de carreteres poc modificada al llarg del temps i formada per carreteres estretes i sinuoses que ressegueixen la topografia, integrant-se perfectament en el paisatge.

Expressió artística del paisatge

Les manifestacions artístiques que ha generat el paisatge del cap de Creus són nombroses i abasten disciplines diverses.

Els germans Pichot i Gironès van constituir una família d'artistes que van descobrir els paratges del cap de Creus al món cultural i artístic de Barcelona i París, als inicis del segle XX. Fou precisament Ramon Pichot qui organitzà l'estada de Picasso a Cadaqués l'any 1910. Obres com *Cala Nans* que mostren un paisatge impressionista, connectat a les avantguardes europees, van inspirar al jove Dalí.

Ha estat precisament Dalí un dels principals autors que han fet universals, a través de la seva mirada, els paisatges del cap de Creus. Dalí, nascut a Figueres, passà bona part de la seva vida a Cadaqués on els seus pares hi tenien una casa de vacances. Més tard es va instal·lar llargues temporades a Portlligat, on va produir part de la seva obra pictòrica. Dalí definia el cap de Creus com «el lloc èpic on les muntanyes dels Pirineus arriben al mar en un grandios deliri geològic». Tal era la fascinació que el genial pintor sentia pel cap de Creus que en alguna ocasió es definí a si mateix com a l'encarnació humana d'aquell paisatge, i que el seu «paisatge mental» s'assemblava a «les roques fantàstiques i proteiques del cap de Creus».

Federico García Lorca, que com a amic d'en Dalí havia visitat Cadaqués amb el pintor, va definir el paisatge del cap de Creus com: «un paisatge etern i actual, però perfecte».

Els esforços i el talent dels germans Pichot i, posteriorment, de Dalí, contribuïren a popularitzar el cap de Creus, que es va convertir durant la primera meitat del segle XX en un dels pols d'atracció cultural de Catalunya.

Diferents escriptors i pintors descobriren aquests paratges i el seu filtre va condicionar de forma definitiva la imatge que avui se'n té. Josep

Vicenç Foix, que passà llargues estades al Port de la Selva, analitzava la relació entre el paisatge del cap de Creus i la pintura de Dalí, amb les següents paraules:

«Ja vaig escriure una altra o altres vegades, a propòsit de la racialitat de la pintura de Dalí, que la majoria dels seus quadres descobreixen el misteri de la nostra geologia. Sense el paisatge del cap de Creus no hi ha interpretació fàcil dels temes dalinians més personals [...]. A Dalí, endut per la seva objectivitat, les pedres se li estoven a les mans, i les carns pugnen, en llur flaccidesa, per petrificar-se. Roques, arbres i personatges diríeu que han estat sotmesos prèviament a una putrefacció submarina» (Foix, 1987).

Josep Pla és l'autor d'alguna de les descripcions més notables dels paisatges del cap de Creus. A *Pa i Raïm* (1951) mostra el seu bon coneixement de la costa i dels vents que s'hi produeixen en una presentació magistral de les condicions de cala Jóncols (o el Jonquet) per a l'amarratge:

«Per la seva situació, el Jonquet té condicions excepcionals. Amb vents del nord és un refugi natural. Amb vents de la terra -mestrals, ponents i llebeig- ofereix un resguard absolut (s'entén per a petites embarcacions, és clar). El Talladofins, un roc alterós situat a l'entrada meridional de la cala, completa d'una manera diríem providencial el buidat de la platja actual, allarga la banya iniciada per la seva corba mansa i assegura la immobilitat de les aigües. [...] A l'hivern, la costa presenta un aspecte oposat. Amb temporals de llevant una embarcació fondejada s'hi perdria

Figura 6.12: Cadaqués, del paisatgista Lluís Roura.

Figura 6.13: Paisatges del cap de Creus a l'obra de Dalí *Destete del mueble alimento*.

inexorablement. Amb xalocs impetuosos es fa al Jonquet una refoçada d'aigües no gens agradable. Amb mestral, atès que aquest vent surt del petit fiord que fa a la riera, s'haurien de tenir molt bones amarres per aguantar-hi una embarcació.» (Pla, 1951).

Cadaqués ha estat un dels llocs que més ha inspirat la creació artística. Carles Rahola a *El llibre de l'August Alzina* es referia a Cadaqués com:

«poblet rutilant de blancor, arrupit al peu de muntanyes coronades de pins. Les cases davallen fins al Mediterrani en amfiteatre i les ones les bressen dolçament.» (Rahola, 1910).

Oriol Pi de Cabanyes, en el llibre *L'Empordà, melic del món* (2006), fa referència a la força tel·lúrica que irradia Cadaqués:

«Cadaqués és possiblement el poble més bonic del litoral català. I no solament pel seu aspecte físic sinó per la màgia que irradia. El lloc traspua l'esperit de l'eterna joventut: és un lloc sobri, de pedra, sever, i alhora un lloc líquid, tou, canviant. És vell com el món i nou a cada canvi de llum. És aquest contrast, aquesta ànima immortal, allò que ens meravella. Tots voldríem ser Cadaqués!» (Pi de Cabanyes, 2006).

El Port de la Selva també ha cridat l'atenció dels literats. Josep Maria de Segarra va ser un dels primers en popularitzar l'indret amb descripcions del poble: «una vil·la tota gràcia i tota mesura que toca de peus a l'aigua arrapada a les pedres empordaneses», i el seu entorn:

«vinyes verdes vora el mar ara que el vent no remuga». Per altra banda, Tomàs Garcés reviu records d'infantesa passats al Port de la Selva:

«Heus ací, altra vegada, les muntanyes del Port de la Selva. El poble, cinta blanca, amb les taques de calçobre, ran de mar, al peu. En l'aspre teló de pedra que li a de dosser, vora de feixes que tantes vegades he saltat, entre espines, alguns claps de magra vegetació. A la dreta del cementiri, de llises parets emblanquinades, el bosquet on comença la costa de Torrelló. Més a la dreta, sota l'Estrúmbol i el coll de la torre, la fondalada que mena a Pení.» (Garcés, 1926).

D'entre els artistes plàstics destaca Joan Josep Tharrats, autor de l'obra *Cent anys de pintura a Cadaqués* (1981).

Els paisatges del Cap de Creus han estat també protagonistes d'algunes pel·lícules més o menys cèlebres. De totes elles, la de més ressò ha estat *The light at the edge of the world* (1971), titulada a Espanya com *El faro del fin del mundo*, protagonitzada per Kirk Douglas. No cal oblidar però algunes escenes de *Cabeças Cortadas* (1970), del director Glauber Rocha, protagonitzada per Francisco Rabal que també va tenir com a escenari els paisatges del Cap de Creus.

Figura 6.14: El far del cap de Creus.

Valors en el paisatge

La importància dels **valors naturals i ecològics** del Cap de Creus queda recollida en les diferents figures de protecció existents: el Parc Natural del Cap de Creus, la Reserva natural integral del cap de Norfeu, una part del Paratge Natural d'Interès Nacional del massís de l'Albera i també un sector de l'espai inclòs dins el PEIN com a massís de l'Albera. En total la superfície protegida abasta 15.043 hectàrees i suposa el 79% de la superfície total de la unitat Cap de Creus.

La totalitat del Parc Natural del Cap de Creus, més algun afegit, forma part de la xarxa Natura 2000, ja sigui pel fet de ser un Lloc d'Importància Comunitària (LIC) o una Zona d'Especial Protecció per a les Aus (ZEPA), vista la presència de fins a 18 hàbitats, 4 espècies de mamífers o amfibis i 11 d'aus.

La vegetació litoral del Cap de Creus també posseeix un alt valor ecològic, ja que s'hi troben tot un conjunt d'espècies com l'armèria (*Armeria alliacea* subsp. *ruscinonensis*) i el polícarp (*Polycarpon polycarpoides*) que tenen a Catalunya la seva àrea de distribució geogràfica restringida a la zona del Cap de Creus. També s'han d'esmentar poblacions reduïdes d'espècies singulars com la lleterassa (*Euphorbia dendroides*) i l'olivella (*Cneorum tricoccon*) amb localitats úniques a Catalunya al Cap de Creus.

Cal destacar també els valors ecològics d'alguns espais litorals que resten fora del Parc Natural o de qualsevol altra de les figures de protecció esmentades, com és el cas de la cala Borró, al municipi de Colera, on s'ha desenvolupat una interessant duna davantera que hostatja un conjunt de comunitats vegetals pròpies de les dunes litorals.

Figura 6.15: La cala Borró amb el sistema dunar.

A banda de tots aquests espais protegits o inventariats, cal destacar altres espais d'interès natural i connector definits en el Catàleg d'Espais d'Interès Natural i Paisatgístic de les Comarques Gironines elaborat i editat per la Diputació de Girona l'any 2009. Aquests espais són: Riera de la Valleta; riera de Molinars; connector riera de Garbet; els Canons - Garbet - Cap Ras; Punta del Claper; Cap de Portbou; connector el Panardell - Parc natural del Cap de Creus; i connector de Palau - Mas Fumats.

Els **valors estètics** del paisatge del Cap de Creus són el producte en bona mesura d'unes condicions ambientals excepcionals i de la baixa intensitat de la transformació antròpica. L'espai litoral és on es concentra un major nombre de valors estètics, a causa de la combinació harmònica de diferents elements: els penya-segats i les zones nues de vegetació, les petites formacions de matollars, les cales recollides amb un mar de color blau intens i, de tant en tant, una intervenció humana mesurada. Tot plegat confereix al litoral del Cap de Creus una riquesa cromàtica i morfològica notable. Les importants manifestacions artístiques que el paisatge del Cap de Creus ha inspirat al llarg del temps han ajudat sens dubte a la seva consolidació dins l'imaginari paisatgístic de la Costa Brava.

Destaquen a nivell morfològic les cavitats litorals de la Balmeta, a la zona costanera de la serra de la Balmeta, a l'extrem septentrional de la unitat on abunden petites cavitats litorals. Així mateix, el sector de costa comprès entre la cala Tamariua i el cap de Creus és una zona de cales allargades i flanquejades per sectors rocosos de materials pegmatítics molt exposats a la tramuntana. Algunes cales estan tancades per grans illots com el del Portaló, a l'entrada de la cala del mateix nom. La silueta dels càdec s'aixeca per sobre de les brolles d'estepes i brucs que colonitzen les antigues feixes de vinya separades per murs de pedra seca.

Un altre de les morfologies que destaca de l'àrea compresa entre el cap de Creus i Portbou, és l'estructura de petites valls encaixonades, amb vessants pronunciats, amb poc aprofitament agrari i amb cursos d'aigua temporals, que desemboquen directament al mar. Per exemple, es pot destacar la riera de Garvet, o la de Portbou.

També cal ressaltar l'espai comprès entre la badia de Montjoi i la punta Falconera. A la badia de Montjoi hi ha una petita zona de pastures, envoltada de petits turons. De teló de fons, el mar. Més al sud hi ha la punta Falconera, un espai d'interès estètic i ecològic. Antic emplaçament militar, l'espai ha restat lliure d'emplaçaments urbanístics, a banda d'alguns búnquers on bateries antiaèries defensaven la badia de Roses. Altres espais singulars i de marcat component estètic serien la badia de Portbou, la cala Culleró, la cala del Jonquet, la cova de l'Infern, es Cucurucú, l'illa Messina o la massa d'Oros, un illot fet de mica que brillava.

Figura 6.16: El nucli litoral de Cadaqués.

Els valors estètics també es reflecteixen en l'espai construït, clars exemples litorals són els nuclis de Cadaqués, Colera, Portlligat i Port de la Selva, per la tipologia constructiva, el color blanc de les cases o la forma i disposició dels carrers. En el cas de Cadaqués, també cal destacar el passeig marítim, que es diferencia de la resta perquè, en els trams on no hi ha platges, ressegueix el mar de manera molt pròxima, aconseguint un contacte directe amb el mar. A l'interior destaca la Selva de Mar amb una morfologia i un encaix paisatgístic amb l'entorn que fan d'aquest un nucli singular.

Els **valors històrics** del paisatge del Cap de Creus es posen de manifest en primer lloc en el gran nombre de dòlmens que la cultura megalítica va deixar de testimoni per les serres i vessants. El gran nombre de monuments megalítics i la dimensió d'alguns d'ells, especialment el dolmen de la Creu de Cobertella, converteix el Cap de Creus en un dels espais de les comarques gironines amb major concentració d'aquest tipus de construccions, conjuntament amb l'àrea de les Gavarres.

L'arquitectura de pedra seca constitueix una de les millors mostres de la humanització del paisatge del Cap de Creus. Els elements construïts amb pedra seca són variats: camins i carrerades, recs, travesseres, clopers, fites i barraques. L'empedrat de camins i carrerades respon a la necessitat de facilitar el trànsit dels camins més utilitzats. L'empedrat consistia en la simple col·locació de pedres laminars quan el pendent era pronunciat. En els llocs plans es posaven grans lloses d'esquist, un material molt abundant al Cap de Creus. En alguns camins i carrerades s'hi construïen petites parets, cimentades amb fang i pedra esmicolada.

Al llarg d'alguns recs naturals es van aixecar parets de pedra seca per poder canalitzar el volum d'aigua en cas de fortes precipitacions. En la seva construcció, les primeres filades es posaven en vertical. La construcció de travesseres en alguns marges dels conreus respon al risc d'erosió de les feixes i els bancals. Per a la seva construcció s'utilitzaven sovint les mateixes pedres que s'havien extret en la rompuda de nous terrenys per a adaptar-los a usos agrícoles. Així mateix, en la delimitació dels límits de propietat dels terrenys, s'empraven també sovint acumulacions de pedres de base cilíndrica formant una petita torre.

Les barraques són possiblement l'element més espectacular de l'arquitectura de pedra seca. Responen a les necessitats d'aixopluc de persones i animals, però també s'empraven per a guardar-hi les eines i assecar-hi els fruits. El tipus i grandària de la barraca varia en funció de la seva finalitat, però totes acostumen a tenir unes parets lleugerament aplomades, per tal d'evitar el col·lapse, i una entrada orientada al sud, per tal d'aprofitar la llum del sol i una falsa volta. Els forns de calç, dels quals se'n conserven algunes mostres, són construccions semblants a les barraques.

Les dificultats que l'agricultura ha trobat en l'accidentada topografia del Cap de Creus ha dificultat la constitució de grans masos. Tot i això hi ha algunes excepcions com el mas Margall, el Magí, el mas de la Mata, el mas de la Granja, el mas Estela, el mas d'en Batlle i, sobretot, el mas Ventós, un mas situat a la cruïlla dels termes municipals de Palau-saverdera, Pau i el Port de la Selva, avui habilitat com a zona recreativa. El seu creixement fou producte d'una excel·lent ubicació entre els camins de Palau a la vall de Santa Creu, de Pau al mas Margall i a Sant Pere de Rodes, així com les importants extensions de pastures

Figura 6.17: El castell de Quermançó.

que dominava. Actualment s'hi ha habilitat un mirador, ja que des de la seva posició es domina visualment bona part de la plana alt-empordanesa.

La presència d'alguns castells resten avui com a testimonis de la importància geoestratègica del Cap de Creus. Les necessitats defensives de la badia de Roses o la proximitat a la frontera provocaren el bastiment d'alguns castells. El castell de Sant Salvador, que apareix citat ja l'any 904, es troba entre els municipis de la Selva de Mar, Palau-saverdera i el Port de la Selva. Actualment es troba en un estat de conservació molt deficient. El castell de Querroig, per altra banda, es troba a la frontera hispanofrancesa, entre els nuclis de Portbou, Cervera i Banyuls. Només en resten minsos trams de muralla amb espitlleres i la base d'una torre de guaita d'uns sis metres de diàmetre. Finalment, el castell de Quermançó és un petit castell roquer que custodiava l'arxiu del comtat d'Empúries per considerar-se «el més sòlid i millor defensat del comtat». Avui només conserva part de l'estructura.

Una menció especial es mereix el monestir de Sant Pere de Rodes, situat dins el terme municipal del Port de la Selva, al peu del turó de Sant Salvador. En un punt estratègic des d'on es gaudeix d'una bona panoràmica de la badia del Port de la Selva. L'edifici més notable del conjunt arquitectònic és la basílica, que data del segle XI i constitueix una de les millors mostres del romànic català de l'època.

Entre elements que històricament han estat lligats al litoral, sens dubte els de més importància són els fars, vinculats directament amb l'activitat pesquera. Els més emblemàtics, socialment reconeguts i que han tingut més rellevància històrica són el de cap de Creus, el de punta s'Arenella, el de Calanans i el de Roses.

També cal destacar el conjunt de carreteres que segueixen el trajecte de corredors naturals d'arrel històrica, que amb el pas del temps s'han anat adaptant als nous sistemes de transport que havien de transitar-hi, però conserven, en la seva majoria, el traçat original i trajectòries semblants. Aquestes carreteres, com la de Roses a Cadaqués, la de Perafita al Port de la Selva i la del Port de la Selva a Sant Pere de Rodes, normalment són estretes, sinuoses i ressegueixen la topografia de les muntanyes.

Els **valors productius** del paisatge del Cap de Creus es concentren actualment en les activitats relacionades amb el sector turístic. La promoció turística que, des de les diferents administracions es fa del Cap de Creus, té molt en compte la qualitat del paisatge. En aquest sentit hi ha un consens generalitzat entre la societat sobre la importància del paisatge i la seva preservació per al manteniment de la principal font de recursos econòmics pels habitants de l'àrea. Algunes activitats econòmiques s'han servit de la bona qualitat del paisatge en la promoció de les seves empreses. L'exemple més conegut seria possiblement el del restaurant el Bulli, que ofereix una experiència

Figura 6.18: Inici del GR-11. Al fons, el Pení.

total, on la gastronomia es complementa amb un entorn i un paisatge privilegiats.

Tot i que la producció vinícola a la unitat fa uns anys era molt limitada, actualment està augmentant. La Denominació d'Origen Empordà – Costa Brava utilitza el paisatge del Cap de Creus com a element conegut per bona part de la ciutadania en la promoció de la seva producció.

Un altre valor productiu, i també social, són els horts urbans de Llançà, que configuren una singularitat urbana i estètica, que alleugeix la càrrega constructiva i actua d'element de transició entre l'espai urbà i el medi natural.

En quant als **valors socials** relacionats amb l'esbarjo i la interacció de la població amb el paisatge únic del Cap de Creus, i deixant de banda el turisme estacional, destaquen els senders de gran recorregut que s'originen i creuen la unitat, el GR-92 que ressegueix tota la costa catalana, i el GR-11 que enllaça el cap de Creus amb el mar Cantàbric travessant tot el Pirineu. Igualment els eixos viaris, que han seguit mantenint el traçat originari, són un referent social pel que fa a integració paisatgística i adaptació al terreny al llarg del temps, com és el cas de les carreteres que uneixen Roses, Cadaqués, el Port de la Selva i el monestir de Sant Pere de Rodes.

En la formació dels **valors simbòlics** hi contribueix molt la percepció que la població té del seu paisatge. Tal com s'ha comentat en l'apartat d'expressió artística, la gran difusió d'algunes representacions artístiques ha ajudat a magnificar la importància d'alguns elements en la mesura que constitueixen símbols que refermen la identitat individual o col·lectiva. Un dels principals elements dotats d'aquest

simbolisme és la punta del far del Cap de Creus, el punt més oriental del Principat i de la península Ibèrica. L'aplec de Sol Ixent, que se celebra el dia 1 de gener, és molt popular. La gent es reuneix al far per veure la sortida del sol. El cap Norfeu és també un element molt valorat simbòlicament i rodejat de la «màgia» que caracteritza al Cap de Creus.

La presència de la frontera condiona també l'aparició d'alguns valors simbòlics lligats al paisatge. Un dels punts fronterers de major vàlua simbòlica és la cova foradada, una cavitat natural, de vint metres de llargada, a la frontera hispanofrancesa. Un altre espai amb important valor simbòlic és el castell de Querroig, emplaçat a poca distància de la frontera i bastit amb objectius de vigilància i defensa. Cal considerar la influència dels factors polítics i històrics en la forja d'aquests valors simbòlics lligats a la frontera. Dels elements arquitectònics propers a la frontera, destaca l'estació de Portbou, imatge última en l'exili forçós al qual molta gent es veié forçada a emprendre en acabar la guerra civil espanyola. Una placa recorda el succés. També la mort del filòsof Walter Benjamin en estranyes circumstàncies a Portbou el 1940, ha donat al paisatge de Portbou un significat i una simbologia especials.

En el camp de les llegendes, algunes vinculades a la mar, una de les més conegudes és la que atribueix a Hèrcules la creació del cap de Creus.

La tramuntana, a banda de la seva importància en la configuració final de la vegetació, l'adopció de tècniques constructives especials per a protegir-se d'ella o les limitacions que imposa a l'agricultura, constitueix un important valor simbòlic i tret diferenciador del paisatge del Cap de Creus.

Els afloraments rocosos del litoral, com a resultat de l'erosió del mar i de la meteorització dels agents atmosfèrics, adopten formes curioses que es poden considerar escultures naturals. Algunes d'elles s'han popularitzat, esdevenint un important valor simbòlic del Cap de Creus. Entre la multitud de roques amb formes animals que la població reconeix, es poden destacar l'àguila del pla de Tudela, el falcó de punta Falconera, el gat del cap Norfeu, la rata (a Cadaqués) o el drac de l'illa del Portaló.

La concentració de dòlmens i altres monuments megalítics constitueix una mostra dels valors simbòlics i espirituals que el paisatge del Cap de Creus ha tingut al llarg dels temps. La millor mostra d'interrelació entre paisatge i religiositat es troba, però, en el reguitzell d'esglésies i ermites que es troben disperses pel territori. Molts d'aquests edificis romanen closos bona part de l'any, però determinats dies, normalment aquells en honor al sant a al qual ha estat consagrat l'edifici, s'hi celebren aplecs populars; en molts hi està relacionat el mar, a causa de la vocació marinera de molts dels pobles del Cap de Creus.

Algunes de les ermites més importants que s'estenen pel conjunt de la unitat són: Santa Helena o Santa Creu de Rodes, Sant Sebastià de la Selva de Mar, Sant Esteve de la Selva de Mar, Sant Baldiri (Port de la Selva), Sant Fruitós de la Vall de Port de la Selva, Santa Maria de les Neus del Port de la Selva, Santa Maria de Cadaqués, Sant Sebastià de Cadaqués, Ermita de Sant Baldiri de Cadaqués, Sant Miquel de Colera, Sant Silvestre de Valleta. En la majoria s'hi celebren aplecs al llarg de l'any. Sant Sebastià de Cadaqués, on se celebra un aplec cada 20 de gener en motiu de l'onomàstica, és la que gaudeix de major popularitat entre la població local.

Finalment, cal destacar que les serres del Cap de Creus esdevenen fons escènics emblemàtics, fàcilment reconeixibles per part de la població de la unitat, com és el cas del Pení, a Cadaqués, i per a tota la plana de l'Empordà, com per exemple, la serra de Rodes.

Principals rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge

Les carreteres secundàries que travessen el Cap de Creus, generalment poc transitades, segueixen uns traçats sinuosos adaptats al relleu tortuós característic de la zona i ofereixen unes bones possibilitats per al gaudi del paisatge.

La carretera de Roses a Cadaqués (GI-614) (itinerari 6, veure mapa (6.2), s'enfila pels vessants del Serrat de Can Berta i permet des de diferents punts, unes bones perspectives sobre el golf de Roses. Al coll de Perafita, un excel·lent mirador del paisatge del sector interior, la carretera es bifurca en dos ramals, el que baixa cap a Cadaqués i el que es dirigeix al Port de la Selva (GI-613). Ambdós travessen sectors

Figura 6.19: L'antiga carretera de Colera a Portbou.

on, a més de les brolles i els prats secs que avui constitueixen la coberta del sòl més estesa al Cap de Creus, es poden observar camps d'oliveres que es mantenen actius, i en direcció al Port de la Selva, algunes partides de vinya que han estat reintroduïdes recentment, en relació amb la revalorització dels vins de l'Alt Empordà.

La carretera que va de Cadaqués al far del cap de Creus (31), és de les més transitades i permet gaudir del paisatge litoral de l'entorn del cap de Creus amb vistes a la cala Jonquet, la badia de Guillola, i ja arribant al cap de Creus, cala Culip, cala Jugadora i cala Fredosa.

El tram de la carretera N-260, entre Colera i la frontera amb França, és molt sinuós ja que ressegueix el relleu abrupte d'una costa alta de grans penya-segats, entre els quals s'obren les estretes valls on estan emplaçats els pobles de Colera i Portbou. En algunes corbes hi ha habilitats uns miradors que permeten observar la grandiositat del paisatge litoral d'aquest sector. Sobretot si s'evita el túnel i se segueix pel tram de la carretera antiga que connecta Colera i Portbou (32) per la costa.

Finalment, la carretera de Vilajuïga al monestir de Sant Pere de Rodes (GIP-6041) i des del monestir al Port de la Selva (33), permet gaudir del paisatge característic del Cap de Creus i disposar de bones perspectives paisatgístiques, tant cap el sector de la plana de l'Alt Empordà, per exemple des del mas Ventós, com cap a la badia del Port de la Selva. Al voltant del monestir es poden apreciar vessants sencers esglaonats amb feixes separades per murets de pedra seca, testimoni de la intensa activitat agrícola desenvolupada en aquella àrea segles enrere.

A banda de les carreteres hi ha un seguit de recorreguts que permeten un gaudi més pausat i detallat de l'entorn. El sender de gran recorregut GR-11 (9) travessa els Pirineus d'oest a est, entra a la unitat des de Vilamaniscle, i s'atansa a Llançà per després anar resseguint la costa fins a assolir el Cap de Creus, al municipi de Cadaqués. El GR-92 (11) ressegueix tot el litoral català, surt del nucli de Portbou per dirigir-se al sud a través de Colera i la riera de Molinàs. Transcorre de forma paral·lela fins a Llançà, el Port de la Selva i Cadaqués. El PR-71 comunica la Jonquera i Portbou a través del coll de Banyuls (94), pel que fa a aquesta unitat, començaria al Puig d'en Jordà i arribaria a Portbou.

A banda d'aquests recorreguts marcats, hi ha altres itineraris, normalment d'origen popular i impulsats per administracions i grups excursionistes locals. A Roses es proposa la visita als principals conjunts megalítics (93). Al cap de Norfeu (92) hi ha un itinerari que discorre entre l'excel·lent paisatge vegetal del cap. A Portbou una excursió fins al Querroig (91) permet gaudir del paisatge transfronterer. Cal tenir en compte, a més, que el gran nombre de quilòmetres de litoral ofereix excel·lents racons per gaudir del cap de Creus des del mar.

Figura 6.20: El mas Ventós és un excepcional mirador sobre la plana de l'Empordà.

A banda dels itineraris, hi ha alguns miradors que cal ressenyar, ja sigui pel seu simbolisme, pel seu privilegiat entorn o per les excel·lents vistes panoràmiques que s'hi poden obtenir. El far del Cap de Creus (mirador 3, veure mapa 6.2) és l'extrem oriental de Catalunya i de tota la Península Ibèrica. A banda del valor simbòlic que la seva situació geogràfica implica, cal tenir en compte també que es tracta d'una zona molt poc antropitzada, i on les formacions boscoses, les roques i l'aigua es combinen en el que Dalí va anomenar un «deliri geològic». A la punta del Cap de Creus s'hi apleguen centenars de persones l'1 de gener de cada any per veure la primera sortida del sol.

El mas Ventós (33) i, especialment, el castell Sant Salvador (34) ofereixen bones panoràmiques de la plana de l'Alt Empordà. Des del castell de Sant Salvador es pot gaudir així mateix d'una excel·lent vista de la badia del Port de la Selva. Tampoc s'han d'oblidar muntanyes com el Puig d'en Claper (258 m) (35) o el Coll de Perafita (132 m) (32).

Altres miradors com el monestir de Sant Pere de Rodes amb una vista menys àmplia respecte la badia, però especialment concorregut a causa de la seva millor accessibilitat i de la importància patrimonial i turística del monestir; o l'emblemàtic Pení (606 m), al cim del qual s'hi localitza una base de radar de l'exèrcit espanyol, les dues cúpules de la qual la feien inconfusible fins fa poc temps. Actulament, fruit de la renovació del radar, només hi ha una cúpula.

Dinàmica actual del paisatge

Bona part del paisatge rural del Cap de Creus es manté subjecte a les dinàmiques pròpies de la muntanya baixa mediterrània. La vegetació ha guanyat espai a costa dels conreus abandonats i ha configurat masses contínues que faciliten l'expansió del foc quan es produeix un incendi forestal. Així, els incendis forestals han esdevingut el principal agent modelador de bona part del paisatge del Cap de Creus.

Els factors que provoquen un risc d'incendi elevat són una barreja de factors físics amb factors de caràcter socioeconòmic. A les condicions d'aridesa estival inherents al clima mediterrani s'hi afegeix la presència de la tramuntana i l'abandonament de conreus. L'abandó dels conreus ha provocat l'aparició d'un paisatge homogeni dominat per grans extensions de brolles i prats secs que ocupen el 90% de la superfície del Cap de Creus, els quals afavoreixen la ràpida expansió del foc i dificulten la seva extinció. La recurrència dels incendis ha acabat per fer desaparèixer la majoria de les masses de bosc existents i ha contribuït al predomini de les brolles en el paisatge. En el període 1986-2006 hi ha deu anys en què s'ha documentat almenys un incendi de com a mínim 50 ha. El 1986 fou l'any més crític en la història recent del Cap de Creus pel que fa a la superfície cremada: d'una banda, un incendi que afectà el massís de l'Albera i els Aspres d'Empordà s'estengué a la meitat oriental dels municipis de Portbou, Colera i Llançà; de l'altra, un altre incendi afectava la part central de la unitat. Així mateix, el 2000 es calcinà bona part de la superfície boscosa i

arbustiva dels municipis de Llançà, Vilajuïga, el Port de la Selva, Garriguella, Pau i Palau-saverdera.

Les terres conreades han disminuït significativament les darreres dècades. L'agricultura només es manté en alguns fons de vall a la perifèria d'alguns municipis com Llançà. La disminució de l'activitat agrícola ha estat especialment important a Cadaqués. El procés d'abandonament ha provocat la progressiva ocupació de les antigues feixes per comunitats herbàcies, en un primer moment, i per les brolles mediterrànies d'estepes i brucs, posteriorment. En els darrers anys, però, s'està observant una recuperació del conreu de la vinya, orientada a la producció de vins de qualitat, especialment al sector de Perafita i a la Selva de Mar.

L'expansió urbanística s'ha produït principalment els llocs més propers a la costa però també el vessant interior de la serra de Rodes. Una de les zones més dinàmiques urbanísticament és el litoral comprès entre el Port de la Selva i Colera, producte, en bona mesura, de la construcció de segones residències. Per altra banda, el nucli de Portbou no ha experimentat grans creixements en els darrers anys, tret de la construcció d'un port esportiu, que no és visible des del nucli urbà. També cal mencionar el nucli de Cadaqués que, al seu torn, ha experimentat un creixement notable. Donada la petita dimensió d'aquests nuclis i els condicionants del medi natural, els nous creixements han tingut impactes notables: fan l'efecte d'ésser sobredimensionats i són ben visibles, ja que tendeixen a ocupar els

Figura 6.21: Port de Portbou.

vessants. Es pot detectar la consolidació d'un continu urbanitzat, gairebé sense solució de continuïtat, entre Llançà i Port de la Selva. La zona més urbanitzada es troba, però, a l'extrem sud, a l'entorn del Puig Rom, a Roses, on les urbanitzacions configuren una gran zona residencial de baixa densitat. També cal destacar les urbanitzacions de mas Fumats, mas Isaac i els Olivars, entre Roses i Pau, visibles des de bona part de la plana de l'Empordà. No obstant, des de 2007, la crisi econòmica ha reduït la dinàmica immobiliària dràsticament.

Vinculat a la construcció, una altra activitat amb important impacte paisatgístic el constitueixen les zones d'extracció d'àrids. La principal àrea extractiva es localitza a Llançà, on s'extreu pegmatita per a la fabricació de sanitaris. Al Port de la Selva hi ha el geòtop de les sorres de Cavorques, un espai catalogat pel seu interès geològic. L'espai fou aprofitat per a l'extracció d'àrids durant molt anys. Avui l'activitat ha cessat, però els efectes sobre el paisatge són encara ben presents. En qualsevol cas, les diferents figures de protecció ambiental que afecten la unitat, especialment el Parc Natural, han dificultat la proliferació de moltes zones d'extracció d'àrids.

Malgrat l'avenç de la urbanització, en aquesta unitat litoral hi romanen encara espais lliures i de gran qualitat, els més interessants dels quals són, des d'un punt de vista paisatgístic i ecològic, els indrets coneguts com «Els Canons», «Garbet» o «Cap Ras», fet que n'ha motivat la inclusió dins el Catàleg d'espais d'interès natural i paisatgístic elaborat per la Diputació de Girona i l'associació Naturalistes de Girona l'any 2009. D'altra banda, s'ha iniciat l'enderroc del Club Mediterraneé per part del Ministeri de Medi Ambient. Les obres de restauració han de permetre la integració de l'espai al Parc Natural del Cap de Creus.

Possible evolució del paisatge del Cap de Creus

L'alt grau de protecció paisatgística del que gaudeix bona part del Cap de Creus fa que cada part inclosa dins alguna figura de protecció estigui subjecte a la dinàmica que l'ens gestori i la llei dictaminin. En el cas del Parc Natural, les limitacions que imposa aquesta figura legal garanteixen l'estabilitat del paisatge. El risc més gran de transformació del paisatge radica, doncs, en la recurrència dels incendis forestals.

D'altra banda, en espais molt concrets, la qualitat paisatgística dependrà en bona mesura de la capacitat per contenir i compactar els creixements urbanístics. El Pla Director Territorial de l'Empordà contempla estratègies de canvi d'ús i reforma interior per a la majoria dels nuclis urbans. Aquestes estratègies han d'anar encaminades a reequilibrar l'estructura urbana existent, evitant grans creixements urbanístics en un context de manca de sòl apte per urbanitzar. A Palau-

saverdera es contempla la possibilitat d'un creixement moderat. A la vall de Santa Creu, un petit nucli de caràcter rural s'aposta per una estratègia de millora urbana i compleció. En el cas de la urbanització Puig-rom de Roses, la proximitat al Parc Natural del cap de Creus fa impossibles grans creixements urbans, que es donaran necessàriament en altres parts del municipi fora dels seus límits estrictes. D'altra banda, cal destacar que l'enderroc del Club Mediterraneé permetrà començar la recuperació d'un dels espais urbanitzats que limitava amb el Parc Natural del Cap de Creus.

Hi ha un consens relativament ampli entre els diferents sectors de la societat atenent a la importància de la preservació del paisatge del Cap de Creus com a una estratègia per al creixement econòmic sostenible, tot i això, la pressió per a la construcció d'infraestructures portuàries i edificacions residencials continuarà latent, especialment a la franja costanera. Per altra banda, una altra dinàmica que s'haurà de tenir en compte en un futur a curt termini, és la implantació de parcs eòlics, ja que n'hi ha dos d'autoritzats als municipis de Colera i Portbou (parc eòlic de Molinars i parc eòlic de Tramuntana). La implantació d'aerogeneradors a les serres del Cap de Creus, comportarà una modificació dels seus perfils.

Avaluació del paisatge

Debilitats

- L'abandonament dels espais agrícoles més marginals.
- Els efectes dels darrers incendis forestals que encara són ben visibles.
- El model urbanístic consistent en una proliferació d'urbanitzacions que ocupen la primera línia de costa, tal i com es pot observar en el tram costaner entre Llançà i Port de la Selva.
- Aparició de continus urbans a la façana litoral, com és el cas de Roses est, Cadaqués-S'Oliguera-Portlligat, Port de la Selva nord, Llança sud, Llançà nord i Colera nord.

Figura 6.22: La Selva de Mar.

Amenaces

- Existència de plans urbanístics que plantegen creixements desmesurats en relació amb les dimensions dels nuclis de població existents.
- El foc com a principal agent modelador del paisatge. L'abandó de les activitats agràries i forestals suposa un augment de la massa boscosa i, consegüentment, un augment del risc d'incendi, de forma destacada al litoral i prelitoral del Cap de Creus.
- La proliferació excessiva d'aerogeneradors a causa de les bones condicions eòliques. Tot i que la seva construcció queda expressament prohibida en les àrees naturals protegides sí que es poden implantar en la seva perifèria. Cal tenir en compte que els parcs modifiquen els perfils de les serres, i, en alguns casos, provoquen també l'obertura de noves pistes forestals o l'adequació de les ja existents per la configuració d'estesa de línies elèctriques.

Figura 6.23: Una barraca de pedra seca perduda enmig d'una pineda.

Fortaleses

- L'elevat grau de protecció del qual gaudeix la major part de la unitat Cap de Creus garanteix el manteniment de bona part dels valors ecològics i naturals.
- L'abundància d'importants restes arqueològiques i edificis històrics com els monuments megalítics, Sant Pere de Rodes o els castells de Sant Salvador i de Quermançó.
- L'atractiu i valor estètic de les cales del Cap de Creus o dels antics pobles de pescadors com Cadaqués.
- Fort impuls i dinamisme del conreu de la vinya, a la unitat de paisatge del Cap de Creus i a la comarca de l'Alt Empordà en general, que permet el manteniment d'un paisatge vitivinícola mediterrani de qualitat que és cada cop més valorat des de tots els àmbits.
- L'elaboració i aprovació del Pla Director Urbanístic del Sistema Costaner ha de garantir la preservació dels espais litorals no urbanitzats.
- L'abundant presència de murs de pedra seca com a construccions tradicionals per a l'agricultura. També són destacables diverses masies situades a l'interior del Cap de Creus, herència de l'activa activitat agrícola que s'hi desenvolupava.

- El paisatge de frontera, fortament lligat als valors històrics i simbòlics, pot contribuir a la promoció d'aquest territori.

Oportunitats

- L'important valor simbòlic que té aquest paisatge per a bona part de la ciutadania ofereix noves i interessants perspectives per al desenvolupament local del turisme local.
- El desenvolupament d'un turisme sostenible i de qualitat atret pels valors paisatgístics i ecològics del Parc Natural del Cap de Creus.
- La compra i enderroc del Club Mediterraneé ofereix la possibilitat de recuperar un espai amb importants valors naturals i estètics.
- La potenciació i recuperació de la figura de Walter Benjamin ofereix noves possibilitats en la valorització del paisatge de Portbou.
- La capacitat discursiva i la monumentalitat del patrimoni cultural suposa un avantatge per a promoure accions de protecció, gestió i ordenació del paisatge.

Figura 6.24: El nucli històric de Llançà envoltat per urbanitzacions.

Objectius de qualitat paisatgística i proposta de mesures i accions

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) i la proposta de mesures (criteris) i accions que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els definits per a tot l'àmbit territorial de les Comarques Gironines continguts en els capítols 13 i 14 de la present memòria (volum 1). Els poders públics i privats, així com els agents socials i la societat en general, han de vetllar pel compliment d'aquests objectius de qualitat paisatgística. El llistat de mesures (criteris) i accions són una proposta per assolir els OQP.

Objectius de qualitat paisatgística

- 6.1. Uns paisatges naturals del Cap de Creus ben conservats, amb qualitat paisatgística, viables ecològicament i que compaginin l'activitat agropecuària, l'extracció de recursos naturals i l'ús turístic i de gaudi.
- 6.2. Una façana marítima i uns assentaments interiors que mantinguin la identitat paisatgística de cada lloc, dimensionats i que no comprometin els valors del paisatge que alberga, ni els valors dels espais circumdants, i amb unes entrades als nuclis de qualitat.
- 6.3. Un paisatge de la vinya i l'olivera reactivat i valoritzat, incloent els vestigis passats, incloent una arquitectura de pedra seca protegida i restaurada.
- 6.4. Unes formacions geològiques del Cap de Creus preservades com a elements configuradors del paisatge, que actuïn com a fites en el paisatge, revaloritzant el seu caràcter.
- 6.5. Un sistema de dolmens i restes arqueològiques ben preservats i gestionats dintre d'un context forestal, urbà o rural que permeti la seva accessibilitat, descobriment i gaudi per part dels seus usuaris.
- 6.6. Unes fites i fons escènics del Cap de Creus preservats i revaloritzats que es mantinguin com a referents visuals i identitaris de qualitat.
- 6.7. Un sistema d'itineraris i miradors que emfatitzi les panoràmiques més rellevants i permeti descobrir i interactuar amb la diversitat i els matisos dels paisatges del Cap de Creus.

Criteris i accions

Propostes de criteris i accions dirigits prioritàriament a la protecció

- 6.1. Impulsar l'aplicació als POUM dels municipis d'aquesta unitat de paisatge mesures de protecció del sòl als espais d'interès natural i connector següents: riera de la Valleta; riera de Molinars; connector riera de Garbet; els Canons - Garbet - Cap Ras; Punta del Claper; Cap de Portbou; connector el Panardell - Parc natural del Cap de Creus; i connector de Palau - Mas Fumats (veure mapa 5 de la cartografia general).

- 6.2. Protegir de la urbanització i del pas d'infraestructures els paisatges dunars de la platja de Garbet i de cala Borró, al Cap Ras, ambdues al municipi de Colera. Gestionar ambdues adequadament per assolir una elevada qualitat paisatgística.
- 6.3. Mantenir i revaloritzar a través de les eines de desplegament dels POUM els elements arquitectònics singulars (fars, torres de defensa, ...) com a elements de referència històrica de la façana marítima, posant èmfasi en Cadaqués, que concentra més exponents d'elements històrics de caràcter defensiu.

Propostes de criteris i accions dirigits prioritàriament a la gestió

- 6.4. La morfologia i els sòls magres del Cap de Creus han condicionat històricament les activitats agràries, reduint les tipologies de cultiu, fonamentalment la vinya i l'olivera plantades en els vessants d'un territori abrupte i pedregós. Actualment les terres conreades es troben en franca regressió, fomentant l'ocupació dels terrenys per herbàcies i comunitats de brolles i brucs, i només amb activitat representativa en petits àmbits encara actius a les fons dels valls i a les perifèries de certs nuclis urbans. Cal fomentar i mantenir els escassos espais agraris existents, especialment als llocs on el mosaic agroforestal i els seus elements estructuradors es troben especialment degradats i reduïts, i considerants el seu establiment com a espais de barrera i/o tallafocs.
- 6.5. La riquesa geològica de la unitat ha permès la incorporació de diversos àmbits com a zones d'interès geològic que configuren paisatges diversos amb zones de sorres com les Sorres de les Cavorques; afloraments rocosos dels Gneiss del Port de la Selva, i el puig d'es Quers; i zones de singularitat morfològica com el Cap de Norfeu i determinats punts de la península de la unitat. Aquestes zones resulten interessants per al turisme geològic i com a recurs docent, i per això cal considerar el potencial didàctic i turístic dels espais d'interès geològic.
- 6.6. Els paisatges de murs de pedra seca a la unitat de Cap de Creus han optimitzat l'escassa superfície de terreny utilitzable, evitant al mateix temps el drenatge ràpid de les aigües i convertint grans extensions aparentment inutilitzables en terrenys aptes per al cultiu. La redefinició dels paisatges originals amb aquests tractaments, no només són el testimoni d'un ric passat agrícola, sinó que també constitueixen mostres significatives de paisatges culturals amb aportacions ecològiques i productives. Al Cap de Creus hi ha manifestacions constructives diverses, a més dels murs tradicionals, com recs, travesseres, clopers, i barraques molt ben preservades malgrat l'abandonament i els incendis recurrents. Cal rehabilitar i mantenir els murs i les construccions de pedra seca a la unitat, amb estratègies associades a la reactivació de les activitats agrícoles abandonades; a més, catalogar les zones més emblemàtiques del paisatge de la paret seca al Cap de Creus i promoure i difondre tot el patrimoni de la pedra seca per la seva qualitat i densitat de construccions.
- 6.7. A la unitat de Cap de Creus hi ha una important presència de restes arqueològiques on es destaca la tipologia dolmènica per la densitat d'exemples i la qualitat dels mateixos. És el cas del dolmen de la Creu d'en Cobertella, el més gran de Catalunya, sumat a altres exemples singulars disseminats per una unitat altament despoblada, fet que determina la seva implantació com a fites aïllades en mig del territori. Cal promoure la integració dels dolmens i restes arqueològiques existents en la xarxa d'itineraris i miradors existents, i promoure la seva preservació i manteniment.
- 6.8. Evitar les afectacions, alteracions geomorfològiques o la instal·lació d'antenes de telecomunicacions o altres elements potencialment distorsionadors sobre el fons escènic emblemàtic del cap de Creus.

- 6.9. Evitar la desfiguració de les fites paisatgístiques dels fars de cala Nans, de Roses, del cap de Creus i de sa punta s'Arenella; i el nuclis històrics de Colera, Port de la Selva, Port Lligat i Cadaqués; amb construccions, infraestructures, i en general, amb barreres visuals que impedeixin o dificultin considerablement la percepció de les imatges més interessants, per causa de la seva dimensió, forma o color.
- 6.10. Preservar el valor patrimonial de les carreteres següents, històricament ben inserides al territori: GI-614 Roses-Cadaqués, GI-613 Perafita-Port de la Selva, GIV-6121 Port de la Selva-Sant Pere de Rodes.
- 6.11. Garantir que la construcció de possibles noves infraestructures viàries i ferroviàries deixi els passos necessaris per tal d'evitar la fragmentació física i social dels itineraris paisatgístics GR-2 i GR-11.
- 6.12. Vetllar pel compliment dels acords i compromisos de la Carta del Paisatge de l'Alt Empordà. En el paisatge del Cap de Creus, són d'aplicació els següents compromisos (criteris i accions) específics i estructurants:
- 6.12.1. Desenvolupar una xarxa de rutes turístiques que connectin els paisatges del litoral amb els de l'interior i que fomenti els seus valors.
 - 6.12.2. Desenvolupar i divulgar rutes literàries lligades als paisatges de l'Alt Empordà.
 - 6.12.3. Promoure la creació de materials didàctics per difondre el coneixement de la diversitat dels paisatges de l'Alt Empordà i els seus valors entre la població escolar i la població en general.
 - 6.12.4. Crear una guia sobre els paisatges silenciosos de l'Alt Empordà.
 - 6.12.5. Promoure la protecció dels paisatges vitivinícoles i de l'olivera.
 - 6.12.6. Elaborar un programa de minimització de l'impacte de les àrees de recollida de residus en els nuclis de població i en els espais rurals.
 - 6.12.7. Recuperar i millorar el paisatge de l'entorn del camí de Sant Jaume i del camí dels dòlmens al seu pas pel terme municipal de Vilajuïga.
 - 6.12.8. Incorporar a la xarxa comarcal de miradors del paisatge un nou mirador dins el terme municipal de Portbou.
 - 6.12.9. Crear un programa d'educació ambiental per promoure el respecte i els valors del paisatge del Parc Natural del Cap de Creus.
- 6.13. La línia de costa alterna trams de cales i platges petites d'alt valor escènic, com Cala Montjoi o la Badia del Port de la Selva, en contrast amb zones escarpades amb penya-segats i cavitats litorals com les de la Balmeta. Simultàniament, la presència de les petites valls litorals de la costa de tramuntana i les rieres intermitents aporten un valor de contrast important en relació a les abundants zones nues de vegetació, brolles o prats secs existents. A més d'aquesta diversitat morfològica, existeixen certs elements simbòlics com la Punta i el far del cap de Creus que constitueix una fita visual determinant. Els intensos processos d'urbanització en la primera línia de mar, degut principalment a l'increment del sector turístic, han evolucionat fins a arribar a tenir una important incidència en les dinàmiques del paisatge. Cal promoure l'elaboració de plans especials d'ordenació del paisatge dels fronts marítims, per adaptar-los a les especificitats geomorfològiques i d'edificació del lloc. Es consideren zones prioritàries d'actuació les franges costaneres on hi ha una dinàmica de continu urbà. Aquestes són: Roses est, Cadaqués-S'Oliguera-Portlligat, Port de la Selva nord, Llança sud, Llança nord i Colera Nord.
- 6.14. Evitar la consolidació de nous continus edificats. Els principals continus urbans de la façana litoral de la unitat del Cap de Creus són: Roses est, Cadaqués-S'Oliguera-Portlligat, Port de la Selva nord, Llança sud, Llança nord i Colera Nord.
- 6.15. Els nuclis del litoral corresponents a un patró d'assentament urbà singular (Colera, Port de la Selva, Selva de Mar, Port Lligat i Cadaqués) mostren estructures i perfils característics, perceptibles des de determinades àrees i recorreguts els quals constitueixen fites paisatgístiques que tenen una relació directa amb els respectius fons escènics. En aquests casos el desenvolupament urbà tant de rehabilitació com de nova obra ha de respectar aquests perfils o imatges i impedir a través del planejament urbanístic l'aparició d'elements volumètrics que els desfigurin.
- 6.16. Establir pautes de control en l'ordenació i tipologia de les edificacions de primera línia de mar.
- 6.17. Vetllar perquè l'estudi d'impacte i integració paisatgística preceptiu que acompanya els projectes i plans especials de parcs eòlics, que té el contingut que estableix el Decret 343/2006, de 19 de setembre, incorpori els condicionants establerts en el present Catàleg quant a valors, elements i actuacions en el paisatge.
- 6.18. Procurar pel manteniment dels horts de Llança, que estiguin ben inserits al lloc, els materials que el conformen siguin respectuosos amb els elements del medi natural i coherents amb els valors paisatgístics del seu l'entorn, i que l'activitat productiva dirigida a l'autoconsum pugui coexistir amb les activitats de caràcter social, lúdic o educatiu.
- 6.19. Vetllar perquè les infraestructures viàries definides com a itineraris paisatgístics (Llança - Ribes de Freser, Vilajuïga - Sant Pere de Rodes - Port de la Selva, itinerari Costa Brava, i Cadaqués - far del cap de Creus) mantinguin obertes les perspectives al paisatge i evitin la construcció en les parcel·les agrícoles de tancaments, tanques, edificacions o elements opacs que limitin el camp visual o desfigurin les panoràmiques.
- 6.20. Impulsar una línia d'ajuts per als ens locals encaminats a recuperar fons escènics i fites que hagin estat malmesos per construccions o infraestructures. Es prioritzaran aquelles actuacions que afectin les fites i fons escènics definits en l'objectiu de qualitat paisatgística.

Propostes de criteris i accions dirigits prioritàriament a l'ordenació

- 6.13. La línia de costa alterna trams de cales i platges petites d'alt valor escènic, com Cala Montjoi o la Badia del Port de la Selva, en contrast amb zones escarpades amb penya-segats i cavitats litorals com les de la Balmeta. Simultàniament, la presència de les petites valls litorals de la costa de

6.21. Incloure en les modificacions i revisions dels POUMS i en els plans derivats, aspectes paisatgístics en les seves determinacions per la via dels plànols d'ordenació i en la normativa, amb l'objectiu de millorar la percepció i la valoració del conjunt.

- Llançà: sòl urbanitzable delimitat zona del Grifeu de dalt.
- Llançà: sòl urbanitzable delimitat zona de l'Argilera.
- Llançà: zona urbanització Santa Isabel.
- Port de la Selva: sòl urbanitzable delimitat, entre la platja de Sota s'Arenella i la platja de la Vall.
- Cadaqués: sòls urbanitzables delimitats al voltant de Portlligat, entre el puig de s'Alqueria i s'Oliguera.

6.22. Promoure una xarxa d'itineraris paisatgístics i de miradors accessibles a peu o amb vehicles, on la percepció i interacció amb el paisatge és més àmplia i suggerent. Aquesta xarxa, que comprèn miradors i camins existents, i d'altres a consolidar, hauria de rebre, allà on correspongui, les actuacions necessàries de condicionament, senyalització, manteniment i difusió per tal de potenciar la funció de facilitar la percepció dels valors del paisatge i el coneixement del territori. Són els miradors de Far del cap de Creus, el Pení, coll de Perafita, Mas Ventós, Sant Pere de Rodes, Castell de Sant Salvador, puig del Claper, i els itineraris paisatgístics a peu o bicicleta del GR-11, GR-92, Portbou-Querroig, Portbou-Puig d'en Jordà, Cap Norfeu, Roses megalítica, i els motoritzats de l'itinerari de la Costa Brava, Llançà - Ribes de Freser, Ferrocarril, Vilajuïga-St.Pere de Rodes-Port de la Selva, Cadaqués-Far del Cap de Creus, carretera vella Colera-Portbou (veure mapa 6.2, al final de la fitxa). Integar el conjunt de miradors i itineraris al Pla territorial parcial de les Comarques Gironines.

6.23. Prestar en els POUMS d'aquesta unitat de paisatge una especial atenció a aquells altres miradors i itineraris accessibles, a aquells que es troben en els espais periurbans i també als camins de ronda marítims.